

Mladá veda

Young Science

**Formovanie teritoriálnej identity
Čechov a Slovákov**

**Analýza vývoja cestovného ruchu
a hotelierstva na Slovensku po roku 1989**

Rozhovor s historikom prof. P. R. Magocsim

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

November 2013 (číslo 2)

Ročník prvý

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Singapore 2013. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

doc. PaedDr. Peter Čuka, PhD. (Katedra cestovného ruchu, Slezská univerzita v Opavě)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

Mgr. Richard Nikischer (Sociologický ústav Akadémie vied ČR, Praha)

Mgr. Branislav A. Švorc, šéfredaktor (Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM-EU s.r.o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Magazín Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

ANALÝZA VÝVOJA CESTOVNÉHO RUCHU A HOTELIERSTVA NA SLOVENSKU PO ROKU 1989

THE ANALYSIS OF TOURISM AND THE HOTEL INDUSTRY DEVELOPMENT IN
SLOVAKIA SINCE 1989TH

Anna Šenková¹

Autorka pôsobí ako odborná asistentka na Katedre turizmu a hotelového manažmentu Fakulty manažmentu Prešovskej univerzity v Prešove. Vo svojej vedecko-výskumnej a pedagogickej činnosti sa zameriava predovšetkým na problematiku hotelierstva, hotelového a gastronomického manažmentu, význam a potenciál národnej gastronómie v rozvoji cestovného ruchu.

Abstract

The paper aims to map and characterize the main facts and factors influencing the development and current status of tourism and the hotel industry in Slovakia after the year 1989. Changing social, economic and political conditions after 1989 greatly influenced the development of tourism in the former Czechoslovakia. Removing the policy barriers to travel, breakdown of traditional markets, privatization of state enterprises and the establishment of the independent Slovak Republic in 1993 contributed significantly to the changing situation on the tourism market. The main conclusions are part of the submitted paper. Investigated issues provides scope for further analysis to be of interest to the author of the paper.

Key words: Slovakia, tourism, hotel industry, development

Abstrakt

Predložený príspevok si kladie za cieľ identifikovať hlavné skutočnosti a faktory ovplyvňujúce rozvoj cestovného ruchu a hotelierstva na Slovensku po roku 1989. Zmena sociálnych, ekonomických a politických podmienok po novembri 1989 výrazne ovplyvnila vývoj cestovného ruchu v bývalom Československu. Odstránenie politických bariér cestovania, rozpad tradičných trhov, privatizácia štátnych podnikov a vznik samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 výraznou mierou prispeli aj k zmene situácie na trhu cestovného ruchu. Hlavné závery sú súčasťou predloženého príspevku. Skúmaná problematika poskytuje autorke priestor pre ďalšie analýzy, ktoré budú predmetom jej záujmu v budúcnosti. Kľúčové slová: Slovensko, cestovný ruch, hotelierstvo, vývoj

¹ Adresa pracoviska: Prešovská univerzita, Fakulta manažmentu, Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Slovenská 67, 080 01 Prešov
Email: senkova1@gmail.com

Úvod

Cestovný ruch je novodobý fenomén, spoločensko-ekonomický jav zasahujúci do viacerých odvetví národného hospodárstva každého štátu. Základom cestovného ruchu v ekonomicky vyspelých krajinách Európy je domáci cestovný ruch, ktorého základom sú regióny, ich prírodné, kultúrne a historické predpoklady. Cestovný ruch na Slovensku už dlhšiu dobu volá po systémovej zmene a žiada uznať svoj potenciál pre národné hospodárstvo. Čo sa včera akceptovalo ako správne a úspešné, je už dnes otázne a zajtra možno nesprávne. Tak je to aj v cestovnom ruchu. So zmenou životnej úrovne sa menia aj požiadavky, hodnoty, formy uspokojovania základných a vyšších potrieb zákazníkov. Predpokladom úspešného rozvoja cestovného ruchu je aj dostatok ubytovacích kapacít zodpovedajúceho typu a vybavenia. Existencia ubytovacích služieb je kľúčovým faktorom v rámci služieb infraštruktúry každej destinácie cestovného ruchu. Ich veľkosťou a štruktúrou, ale aj kvalitou poskytovaných služieb sa hodnotí pripravenosť cieľového miesta, regiónu i štátu pre rozvoj cestovného ruchu. Bez vyhovujúcej pohostinskej a ubytovacej základne sa nemôže rozvinúť cestovný ruch, pričom nielen tieto podniky ovplyvňujú jeho rozvoj. Tvoria však základnú a východiskovú supraštruktúru cieľových miest a lokalít cestovného ruchu. Hlavným cieľom predkladaného príspevku je identifikovať najdôležitejšie faktory vývoja cestovného ruchu a hotelierstva na Slovensku po roku 1989, kedy sa výrazným spôsobom zmenila spoločenská a ekonomická situácia v našom štáte.

Materiál a metódy

Základný materiál, ktorý je spracovávaný v tomto príspevku bol získaný predovšetkým zo zdrojov domácej odbornej vedeckej knižnej a časopiseckej literatúry, z odborných statí z domácich zborníkov z konferencií, z relevantných legislatívnych noriem a oficiálnych štatistických údajov zverejňovaných Štatistickým úradom Slovenskej republiky. Pri spracúvaní sekundárnych dát boli použité teoretické metódy vedeckej práce, a to najmä historická metóda, obsahová analýza, analýza sekundárnych dát, syntéza a metóda komparácie.

Základné aspekty vývoja cestovného ruchu na Slovensku po roku 1989

Zmeny, ktoré priniesol do spoločenského a politického života bývalého Československa rok 1989 výrazne ovplyvnili aj cestovný ruch. Otvorili sa hranice, zvýšil sa počet cudzincov, ktorí chceli spoznať našu krajinu. Tento ich zvýšený záujem však trval len veľmi krátko. Na druhej strane sa našim občanom otvorili možnosti cestovania do krajín bývalého „kapitalistického bloku“. Do roku 1989 bol pasívny CR do krajín socialistického bloku (Bulharsko, Mongolsko, Maďarsko, Kuba, NDR, Sovietsky zväz, Poľsko a Rumunsko) bol realizovaný na základe medzinárodných dohôd o bezvízovom styku. Účastníci CR mali nárok na devízové prostriedky, ktoré zodpovedali výške limitu vyhlásenému Štátnou bankou Československa. Cestovný ruch do Juhoslávie bol uskutočňovaný ako organizovaný, s limitovanými devízovými prostriedkami. Ich výšku stanovovalo Ministerstvo financií. Vycestovanie do kapitalistických krajín sa uskutočňovalo ako neorganizovaný CR, ktorý podliehal zásadám pre

povoľovanie ciest. Občania žiadali o tzv. devízový príslub, ktorý vydávala Štátna banka Československa na základe odporúčania zamestnávateľa, školy, národného výboru a ďalších inštitúcií. Nedostatok cestovných kancelárií nestačil pokryť dopyt po zahraničných zájazdoch. (Palatková, Zichová, 2011).

V tomto období došlo k rozpadu socialistickej sústavy štátu a taktiež politických bariér cestovania. Tento medzník možno považovať za dôležitý bod vo vývoji novodobého cestovného ruchu. Na území vtedajšej Československej federatívnej republiky vzniklo veľké množstvo cestovných kancelárií. Umožňovali to jednoduché legislatívne podmienky a nízke požiadavky na výšku kapitálu. Cestovné kancelárie vznikali na základe Zákona o individuálnom podnikaní. Zákon nekládol na zakladateľov náročné odborné ani iné požiadavky, prakticky ich mohol založiť každý. Cestovným kanceláriám dovoľoval podnikáť vo forme spoločnosti s ručením obmedzením, alebo ako akciové spoločnosti, ktoré museli byť nahlásené a evidované na Ministerstve obchodu a cestovného ruchu. Cestovné kancelárie na Slovensku sa prispôbili trendom, ktoré ponúkala nová situácia. Svoju činnosť zamerali na podporu pasívneho zahraničného CR. Autobusy zo Slovenska vozili turistov do Talianska, Španielska, Turecka a Francúzska. Nechýbal Paríž, Londýn, Istanbul a Viedeň. Turisti vyhľadávali čo najlacnejšie dovolenky na ktoré si nosili vlastné potraviny. Počas pobytu uprednostňovali dvoj a trojhviezdičkové hotely bez stravovania (Kuliffay, 1998).

Uskutočnená zmena však priniesla aj svoje negatíva. Sociálne istoty, ktoré ľudia mali, sa začali postupne vytrácať. Mnohí ľudia začali mať obavy o stratu svojho zamestnania, dokonca mnohí o neho aj prišli. Novovzniknutá situácia ovplyvnila nielen jednotlivcov, ale aj celé spoločenské spektrum spolu s vládou a štátnou správou. Nedostatočné znalosti a skúsenosti spôsobili veľa uskutočnených chýb, niektoré neúmyselné, no vo väčšine však úmyselné s jasným zámerom pre určitý okruh. Zrušenie vízových a pasových bariér, vývoj trhovej ekonomiky a privatizácia spôsobili nárast príjmov aktívneho zahraničného CR. Spomenuté faktory podporovali aj špecifické opatrenia, ktoré však smerovali len k podpore CR pri generovaní príjmov zo zahraničia a podporu pracovných miest. Podporné zdroje boli rozdelené do malých akcií, ktoré výrazne neovplyvnili transformačný proces želaného rozvoja. V tomto dôsledku sa začali príjmy z aktívneho zahraničného CR od roku 1997 znižovať. Najvýznamnejší vplyv na vývoji CR mala inflácia a kúpna sila eura, menový kurz, životné náklady a pod. Po roku 1989 došlo k rastu životných nákladov obyvateľstva. Od roku 1989 do roku 1998 vzrástli spotrebiteľské ceny o 352,8 %, no reálna mzda v roku 1998 dosahovala len 91,5 % úrovne z roku 1989. HDP na Slovensku dosahoval v rokoch 1994 – 1998 rýchle tempo rastu. K výraznému poklesu rastu došlo v roku 1998 (- 4,4 %), čo malo úzky súvis so spomalením realizácie projektov v oblasti infraštruktúry. Podnikatelia v oblasti CR museli čeliť náročným podmienkam, vysokému daňovému zaťaženiu a vysokým odvodom z miezd. V ďalšom rade to bolo zavedenie miestnych poplatkov na rozdiel od ďalších odvetví, predlžujúca sa doba návratnosti investícií, sťažená dostupnosť úverov, vysoká úroková miera a pod. Ekonomická reforma spôsobila v roku 1990 zánik Československých štátnych kúpeľov (Čertík, 2001). Roky 1995 až 1997 priniesli privatizáciu všetkých kúpeľných organizácií transformáciou na súkromné akciové spoločnosti. Časť kúpeľov (žriedla a pramene) ostali vo vlastníctve štátu. Slovenské kúpele sa čoraz viac stávali

súčasťou medzinárodných konzorcií a postupne došlo k zvyšovaniu odbornej pripravenosti obyvateľstva. Kúpeľný CR sa dostával stále viac do popredia, svoju ponuku sa snažili priblížiť aj pracujúcemu človeku, kde ponúkali aj menej časovo náročné programy zamerané na relax a oddych (Mojžita, 2004). Cestovný ruch na Slovensku sa v druhej polovici 90-tych rokov vyvíjal v prostredí, kde bol prítomný nepriaznivý vývoj hospodárstva, nepriaznivé legislatívne a daňové podmienky pre podnikanie.

Rok 1989 odstránil zo života spoločnosti bariéry vo voľnom podnikaní a hospodársku súťaž. V prvých porevolučných rokoch prilákal cestovný ruch, ktorý tradične bojoval o svoje miesto a uznanie nových podnikateľov. Niektorí mali skúsenosti v oblasti pohostinstva, hotelierstva, cestovných kancelárií a nadväzujúcich služieb: sprievodcovstvo, dopravné podniky, prevádzky lanoviek, vlekov a prevádzka kúpeľov. Väčšina z nich však nemala s touto sférou skúsenosti, no nechýbal im elán a chuť pracovať. Chýbajúce vedomosti v odbore získavali vo večerných školách a kurzoch. Pre toto obdobie bola charakteristická privatizácia a transformovanie vlastníckych vzťahov v hoteloch, cestovných kanceláriách a pohostinských zariadeniach. Povinné dodávateľsko-odberateľské vzťahy nahradili nové (Kuliffay, 1998).

Ďalšou významnou zmenou v rozvoji cestovného ruchu bol rok 1993 – rozdelenie Československa na dva samostatné republiky – Slovenskú republiku a Českú republiku. V roku 1993 mali Slovensko a Česká republika ako nástupnícke štáty ČSFR rovnakú štartovaciu pozíciu. Ale krátko po rozdelení slovenská mena devalvovala a následný politický vývoj na Slovensku mal za následok zhoršenie jeho medzinárodno-politického postavenia a taktiež aj ekonomickej situácie. Následkom privatizácie a rozpadu odborového hnutia prakticky zanikol do tej doby dominujúci viazaný cestovný ruch, ktorý mal výrazne sociálny charakter.

Domáci cestovný ruch sa na Slovensku po roku 1993 vyvíjal predovšetkým v závislosti od zmien v hospodárstve Slovenska. Napr. v roku 1996 sa zúčastnilo cestovného ruchu 77,8 % obyvateľov nad 18 rokov, v roku 1997 to bolo 79,6 % a v roku 1998 68,7 %. Služby cestovných kancelárií na organizovanie dovolenkového pobytu v domácom cestovnom ruchu v období rokov 1993 – 1998 využívalo v priemere asi 10 % účastníkov a o viac ako 15 % stúpol počet obyvateľov, ktorí si dovolenku na Slovensku organizovali sami. Z výsledkov reprezentatívneho výskumu, ktorý na Slovensku v roku 1995 uskutočnil Ústav turizmu vyplynulo, že každý občan sa zúčastnil 15,1-krát cestovného ruchu, z toho 12 pripadalo na jednoduché cesty a 3,1 na krátkodobé dovolenkové pobyty. V zahraničí bolo na dovolenke 17 % obyvateľov a 28,4 % strávilo dovolenku na Slovensku. V rámci domáceho cestovného ruchu bol dopyt najmä po pobyte na horách a pri vode, potom nasledovala návšteva prírodných, známych a liečebných pobyt (Švantner, 1996).

V oblasti pasívneho zahraničného cestovného ruchu došlo na Slovensku od začiatku 90-tych rokov k zásadným zmenám súvisiacim s otvorením hraníc na západ – vycestovania občanov SR do zahraničia prudko vzrástli. Prehľad o vycestovaniach slovenských občanov do zahraničia v rokoch 1993 – 2007 poskytuje nasledujúca tabuľka.

Ukazovateľ/Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Počet vycestovaní občanov SR (mil. osôb)	11,2	14,4	18,0	22,9	22,1	23,7	21,9	20,3	18,3	17,6	18,3	20,4	22,4	22,7	23,8
Počet vycestovaní na 1 obyvateľa	2,0	2,6	3,3	4,2	4,0	4,3	4,0	3,7	3,3	3,2	3,3	3,7	4,0	4,1	4,3

Tabuľka 1: Vycestovania občanov SR do zahraničia v rokoch 1993 – 2007

Zdroj: vlastné spracovanie na základe štatistických údajov

Aktívny zahraničný cestovný ruch Slovenska v skúmanom období nie je možné hodnotiť jednoznačne. Krajinu navštívilo každoročne niekoľko miliónov zahraničných návštevníkov, pričom ich počet kulminoval v roku 1996. Najčastejším motívom návštevy Slovenska zo strany účastníkov aktívneho zahraničného cestovného ruchu v období 90-tych rokov bola návšteva rodiny a priateľov, nasledovaná pobytom na horách a poznávaním kultúrnych a historických pamiatok. Okolo 90 % návštevníkov Slovenska v tomto období pochádzalo z Českej republiky, Nemecka, Maďarska, Poľska, Rakúska a Ukrajiny.

Vývoj hotelierstva na Slovensku po roku 1989

V 90-tych rokoch sa zmenila aj vnútorná štruktúra dopytu účastníkov domáceho cestovného ruchu po službách ubytovacích zariadení na Slovensku. Napríklad v ubytovacích zariadeniach vzrástol síce podiel domácich hostí z 55 % v roku 1993 na 66 % v roku 1998, ale ich dopyt sa preniesol do lacnejších ubytovacích zariadení nižších kategórií a tried. Pritom bol zreteľný trend, že čím jednoduchšie ubytovacie zariadenie, tým vyšší bol podiel domácich hostí. Tieto údaje sú ešte výraznejšie, ak ich posudzujeme z hľadiska počtu prenocovaní účastníkov domáceho cestovného ruchu. V tomto období (roky 1993 – 1998) išlo o jednoznačný prejav poklesu kúpyschopnosti obyvateľstva, čo sa prejavilo v hľadaní jednoduchých a lacných spôsobov ubytovania. Tento vývoj spôsobil, že z hľadiska podielu jednotlivých ubytovacích zariadení na trhu hodnotenom podľa domácich hostí a počtu ich prenocovaní stratili hotely v obidvoch ukazovateľoch od roku 1993 do roku 1998 viac ako 13 % svojho podielu v prospech jednoduchších ubytovacích zariadení (tab. 1).

Ukazovateľ (%) / Rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Hotely spolu	67,99	70,69	73,42	67,59	62,86	54,66
Penzióny	2,44	2,23	2,69	3,73	4,74	7,30
Iné ubytovacie zariadenia	29,57	27,08	28,76	2,68	32,40	38,04

Tabuľka 2: Podiel ubytovacích zariadení na trhu podľa počtu ubytovaných domácich hostí

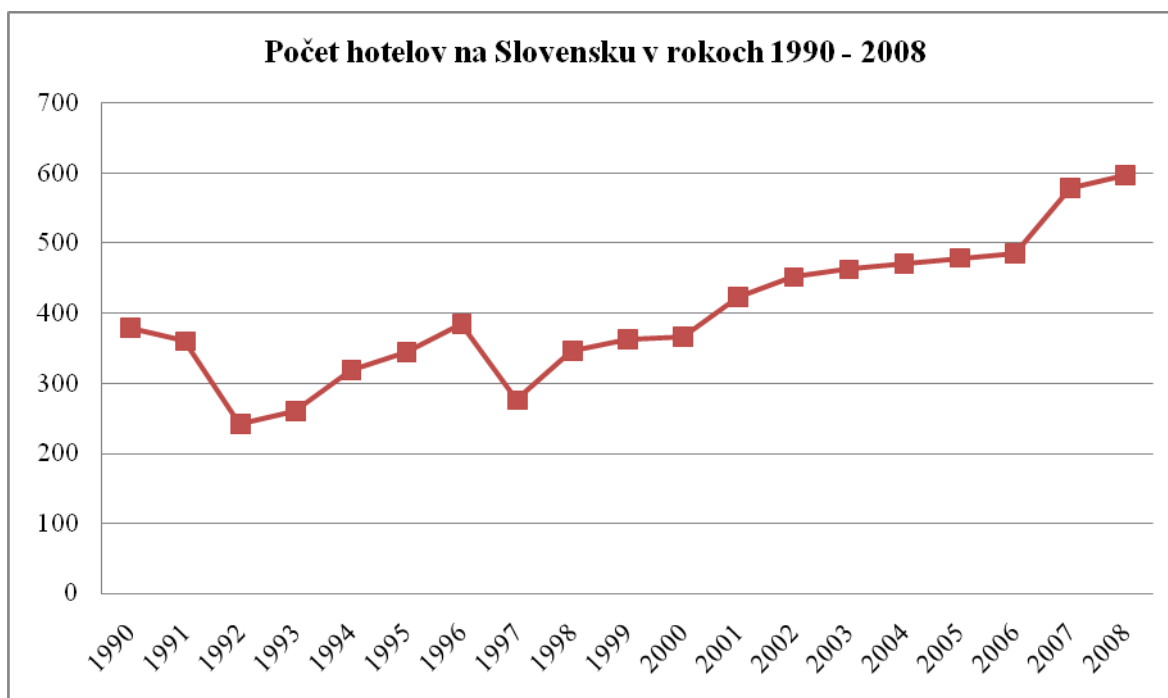
Zdroj: Vlastné prepočty na základe štatistických údajov

Stav infraštruktúry v hotelierstve je veľmi dôležitý z hľadiska ponuky komplexných služieb. V období 90-tych rokov nastali výrazné zmeny vo vnútornej štruktúre ubytovacích kapacít na Slovensku. Kým v roku 1990 bolo na Slovensku 890 ubytovacích zariadení s počtom lôžok 69 843 lôžkami a na jedno ubytovacie zariadenie pripadalo v priemere 78 lôžok, v roku 2000

sme už v štatistických dátach zistili 1928 ubytovacích zariadení (nárast oproti roku 1990 o 116 %) so 102 800 lôžkami (nárast oproti roku 1990 o 67,9 %). V priemere malo jedno ubytovacie zariadenie v roku 2000 53 lôžok. Bol to dôsledok predovšetkým metodických zmien (v roku 1995 vstúpila do platnosti Vyhláška MH SR č. 125 o kategorizácii ubytovacích zariadení, ktorá spôsobila poškodenie kategórie hotelov, pretože vyvolala zmeny tried) a až následne prírastku kapacít. Najlepšie to vidno na poklese počtu hotelov *** a súbežnom raste počtu izieb a lôžok pripadajúcich na jeden hotel tejto triedy. Podľa nášho názoru mohli tento trend spôsobiť len dve skutočnosti. Preradenie hotelov **** do nižšej triedy, pre ktoré boli typické veľké ubytovacie kapacity a súbežné preradenie menších hotelov *** do nižších tried. Počet penziónov sa len od roku 1993 do roku 1998 zvýšil viac ako 12 násobne, pričom sa tu výrazne prejavil trend miniaturizácie. Kým v r. 1993 vznikali penzióny premenou ubytovacích zariadení s najhoršími službami, neskorší vývoj z nich spravil typický rodinný podnik s kvalitnými službami. Rýchlo rástol aj počet turistických ubytovní, chatových osád a kempov, ktoré síce zaznamenali prírastky v absolútnych číslach, ale ich podiel na trhu ubytovacích kapacít relatívne klesol. V kategórii ubytovacích zariadení hotely a im podobných zariadení (motely, botely) bolo na Slovensku v roku 1990 takýchto zariadení 379 s počtom lôžok 33 621. Na jeden hotel pripadlo v priemere 88 lôžok. Situácia sa podstatnejšie nezmenila ani v roku 2000, kedy bolo 366 hotelov s počtom lôžok 43 735, t. j. v priemere 119 lôžok v jednom hoteli. Uvedené údaje signalizovali v 90-tych rokoch nepriaznivý trend prevahy jednoduchých ubytovacích zariadení s nízkym štandardom poskytovaných služieb a pokles podielu ubytovacích zariadení so širšou ponukou služieb.

Na kvalite poskytovaných služieb v ubytovacích zariadeniach sa podľa nášho názoru v tomto období transformácie centrálne riadenej ekonomiky na trhovú výrazne podpísala aj privatizácia, rozpad tradičných trhov a reštitúcie. Politické zmeny viedli ku zmenám v manažmente podnikov i jednotlivých hotelov. Privatizácia mala a má zmysel len vtedy, keď zabezpečí rast kvality produktu a zvýšenie ekonomickej efektívnosti podniku. Toto všetko sa malo prejavovať najmä v rozšírení komplexnej ponuky služieb, v efektívnosti ekonomiky podnikateľských subjektov (nízke náklady, vysoká rentabilita, ceny primerané kvalite), v skvalitnení kapacitnej základne (jej rozšírenie v súlade s potrebami zistenými na základe výskumu trhu, adekvátna štruktúra, vysoká technická vybavenosť, kvalitné pracovné prostredie) a raste etiky obchodovania. Predaj podnikov (aj ubytovacích zariadení) v tzv. „malej privatizácii“ domácim záujemcom spôsobil zaostávanie v potrebnom tempe rekonštrukčných prác, pretože domáci podnikatelia nemali dostatok vlastného kapitálu, úvery v domácich bankách boli v tom čase nevýhodné a v zahraničných bankách nedostupné. Výsledkom privatizácie zariadení cestovného ruchu u nás bolo, že mnohé zariadenia získali do vlastníctva ľudia bez náležitej odbornosti a skúseností, čo sa prejavovalo najmä v kvalite poskytovaných služieb. Privatizácia skončila až v roku 1997, čo bolo pomerne neskoro. Štátne podniky tak boli dlho nútené vyčkávať na nového vlastníka, čo viac prehĺbilo ich úpadok. Záujem o podnikanie v cestovnom ruchu však najviac brzdila neexistencia štátnej politiky v cestovnom ruchu. Jedným z mála príspevkov štátu určených na podporu cestovného ruchu bol „Program podpory rozvoja cestovného ruchu“. Na základe skúseností získaných pri jeho uplatňovaní bol trikrát novelizovaný, naposledy v decembri roku 1995. Jeho cieľom bola podpora podnikateľských projektov, ktoré svojou kvalitou výrazne prispievajú k zlepšeniu

služieb cestovného ruchu na území Slovenskej republiky. Spoluvyhlasovateľ programu bola Slovenská záručná banka, ktorá podporovala projekty nenávratným finančným príspevkom a zárukou za úvery.

Obrázok 1: Vývoj počtu hotelov na Slovensku v r. 1990 – 2008

Zdroj: vlastné spracovanie

Taktiež vplyvy globalizácie a internacionalizácie neobišli slovenské hotelierstvo v 90-tych rokoch, aj keď ho zasiahli len v menšom rozsahu. Vo svete podľa Gúčika, Šípkovej (2004) pokračoval v tomto období proces koncentrácie hotelov a búrlivého rozvoja hotelových spoločností v neprospech malých a stredných podnikov. Prejavovalo sa to v raste počtu hotelov začlenených do spoločností, ale aj rastom počtu izieb na jeden hotel. Vo vývoji hotelierstva na Slovensku je zaujímavé, že v porovnaní s ostatnými štátmi bol vstup zahraničných hotelových spoločností po roku 1989 pomalší. V prvej polovici 90-tych rokov to boli hotely Forum – dnes Crowne Plaza (Intercontinental Hotels Group), Danube (Meydan Hotels), Holiday Inn (Intercontinental) v Bratislave (Bučková, 2007). V roku 1999 súčasťou nadnárodných hotelových spoločností na Slovensku bolo len 6 hotelov a medzinárodné spoločnosti manažovali 2 hotely. To znamená, že až 98 % hotelov bolo nezávislých a 80 % malých a stredných. Na vykonanie hlbšej analýzy vývoja ubytovacích kapacít na Slovensku v 90-tych rokoch by sme potrebovali ďalšie údaje, ktoré však nie sú k dispozícii. V tomto období sa výrazne prejavil deficit v údajovej základni tak o ubytovacích ako aj o stravovacích kapacitách, čo bolo zapríčinené hlavne výraznou redukciou rezortnej štatistiky v tomto období. Chýbajú najmä údaje o podrobných výkonoch ubytovacích zariadení, o ich štruktúre podľa menších územných celkov. Situácia sa postupne zlepšovala po roku 2000 a v súčasnosti Štatistický úrad Slovenskej republiky získava a publikuje podrobné informácie o výkonoch a štruktúre ubytovacích zariadení nielen za celé Slovensko, ale aj podľa jednotlivých krajov a okresov. Podmienky, v ktorých pôsobilo slovenské

hotelierstvo na prahu 21. storočia (r. 2000) charakterizovalo podľa vtedajšej riaditeľky Zväzu hotelov a reštaurácií SR Šedivej (2001) niekoľko významných faktorov:

- nedostatočná prezentácia krajiny na trhu CR v Európe a vo svete (výnimkou nebola stále častá zámena so Slovinskom),
- nízky podiel zahraničného kapitálu v CR,
- nízky počet hotelov zaradených do medzinárodných hotelových sietí,
- odliv mladých kvalifikovaných pracovníkov (najmä kuchárov a čašníkov) do krajín západnej Európy a Ameriky z dôvodu vyššieho zárobku,
- rastúca miera nezamestnanosti a následne pokles kúpnej sily obyvateľstva spôsobila pokles domácich hostí v ubytovacích zariadeniach,
- sociálne zabezpečenie nezamestnaných so systémom sociálnej podpory často vo výške miezd v slovenskom hotelierstve nemotivovalo nezamestnaných ku snahe zamestnať sa v hoteloch,
- neustále zmeny v daňových zákonoch v odvetví, kde sa kontrahujú kapacity aj na dva roky dopredu znemožňovali predkladať zahraničným touroperátorom včas cenníky na kontraktačné obdobie,
- nedostatočná koordinácia CR zo strany štátnej správy alebo miestnej samosprávy, sporadická spolupráca na miestnej a regionálnej úrovni bez pravidiel a náležitého výsledku,
- chýbajúce správne nástroje na akceleráciu domáceho CR, hotelierstva, ale aj miestnej výroby a služieb.

Aj napriek uvedeným problémom vzrástol počet ubytovacích zariadení na Slovensku v období rokov 2000 až 2008 1,7 krát a počet lôžok 1,4 krát. Vzrástol aj počet nehotelových (parahotelových) zariadení, zahŕňajúcich turistické ubytovne, chatové osady a kempingy z počtu 977 v roku 2000 na 1 454 v roku 2008. Počet stálych lôžok v týchto zariadeniach vzrástol z počtu 45 845 v roku 2000 na 59 823 v roku 2008. V roku 2008 bolo na Slovensku 3434 ubytovacích zariadení s počtom stálych lôžok 136 091, z toho 2 767 zariadení hotelového typu (hotely, motely, botely a penzióny) ponúkalo 129 936 lôžok. Až 3,3-násobný nárast počas skúmaného obdobia (r. 2000 – 2008) zaznamenali penzióny, keď sa ich počet zvýšil z 216 (s počtom stálych lôžok 6 353) v roku 2000 na 717 (s počtom stálych lôžok 19 739) v roku 2008, čím sa stali významným konkurentom hotelov najmä v menších mestách a rekreačných strediskách. Zaujímali nás aj vývoj priemernej veľkosti ubytovacích zariadení podľa počtu lôžok. Kým v roku 2000 mali zariadenia hotelového typu v priemere 57 lôžok, v roku 2008 to bolo 53. Hotely *** a **** mali v roku 2000 v priemere 152 lôžok a v roku 2008 96 lôžok. Všeobecne možno konštatovať, že klesá priemerný počet lôžok na jeden hotel v kategórii *** a **** hotelov.

Napriek uvedeným skutočnostiam a súčasným problém s dopadom svetovej hospodárskej krízy sa slovenské hotelierstvo stále rozvíja. Vývoj u nás nie je izolovaný od vývoja vo svete, musíme ho preto rešpektovať. Vstupom Slovenska do EÚ sa zrušili obmedzenia cestovania osôb a zvýšili sa požiadavky na kvalitu poskytovaných služieb, vzrástla konkurencia na trhu CR. Globálne trendy vývoja CR zhrnula Svetová organizácia CR (UNWTO) vo „Vízii cestovného ruchu do roku 2020“, kde predpokladá, že dovtedy obyvateľstvo na celom svete

uskutoční 1,6 mld. zahraničných ciest s turistickým cieľom, čo je priemerný ročný nárast 4,3%. Na zahraničné cesty vynaložia turisti približne 2 bilióny USD, čo je 6,7%-ný priemerný ročný rast výdavkov. Aj z pohľadu rozvoja CR na Slovensku je dôležité tieto zmeny a trendy nielen identifikovať, ale na ne aj patrične reagovať. V minulosti bol dopyt určovaný ponukou, zatiaľ čo dnes je to opačne. Európska komisia CR (ETC) v roku 2004 označila za hlavné faktory ovplyvňujúce rozvoj CR demografiu, zdravie, uvedomelosť a vzdelávanie, voľný čas, cestovné skúsenosti, životný štýl, informačné technológie, dopravu, trvalo udržateľný rozvoj a bezpečnosť.

Záver

Záverom môžeme sumarizovať nasledovné hlavné trendy a charakteristické črty vývoja cestovného ruchu a ubytovacích kapacít na Slovensku po r. 1989:

- otvorením hraníc vzrástol najmä na začiatku 90-tych rokov počet vycestovaní našich občanov do zahraničia a taktiež príchodov zahraničných hostí k nám,
- prakticky zanikol viazaný cestovný ruch, ktorý mal výrazne sociálny charakter,
- rýchly nárast počtu cestovných kancelárií, ktoré sa orientovali predovšetkým na organizovanie zájazdov do zahraničia a domáce ubytovacie zariadenia (predovšetkým hotely) ostali pri predávaní svojho produktu odkázané samé na seba, čo sa prejavilo v znížení využitia kapacity,
- zánikom centrálného plánovania sa odstránili bariéry voľného podnikania a hospodárskej súťaže,
- na kvalite poskytovaných služieb v ubytovacích zariadeniach sa v období transformácie centrálne riadenej ekonomiky na trhovú výrazne podpísala aj privatizácia, rozpad tradičných trhov a reštitúcie (mnohé zariadenia získali do vlastníctva ľudia bez náležitej odbornosti a skúsenosti),
- v 90-tych rokoch nastali výrazne zmeny vo vnútornej štruktúre ubytovacích kapacít na Slovensku (r. 1990 – 890 ubytovacích zariadení, r. 2000 – 1928 zariadení), ktoré však boli dôsledkom predovšetkým metodických zmien (nová vyhláška o kategorizácii – zmeny tried hotelov) a až následne prírastku kapacít,
- najväčší nárast zaznamenali penzióny (v období rokov 1993 – 1998 sa ich počet zvýšil 12-násobne, od r. 2000 – 2008 3,3 krát),
- zvyšovali sa aj počty turistických ubytovní, chatových osád a kempov,
- najmä v 90-tych rokoch sa prejavil nepriaznivý trend prevahy jednoduchých ubytovacích zariadení s nízkym štandardom poskytovaných služieb a pokles podielu hotelov so širšou ponukou služieb na celkovom objeme ubytovacích kapacít.

Súčasná situácia v cestovnom ruchu na Slovensku je poznačená predovšetkým svetovou hospodárskou krízou, ale je aj dôkazom stále nedostatočného využitia jeho skutočného potenciálu. Cestovný ruch má obrovský význam pre miestny a regionálny rozvoj – vplýva na tvorbu nových pracovných príležitostí pre miestne zdroje najmä vtedy, ak zamestnáva obyvateľstvo daného regiónu, ktoré ostáva doma a neodchádza za prácou do iných regiónov alebo do zahraničia. Historické pramene dokazujú, že cestovný ruch je odvetvie tradične bojujúce o svoje miesto v hospodárskej štruktúre nášho štátu a nielen v posledných dvoch

desaťročiach prechádza významnými zmenami. Pri analýze a hodnotení úrovne cestovného ruchu na Slovensku je nutné brať do úvahy aj skutočnosť, že CR je doménou privátnej sféry, ktorá prioritne rozhoduje o jeho potrebe a kde prvoradými kritériami pre rozvoj celej škály služieb je dopyt, cenová úroveň a rentabilita. Veľký význam pre jeho napredovanie má najmä primárna ponuka – existencia predovšetkým prírodného, historického a kultúrneho potenciálu, ale bez náležitej infraštruktúry je rozvoj cestovného ruchu nepredstaviteľný. Ubytovacie kapacity, ich kvantitatívna, ale hlavne kvalitatívna štruktúra predstavujú kľúčový faktor rozvoja cestovného ruchu všade na svete.

Zoznam použitej literatúry

1. BUČEKOVÁ, I. 2007. Vývoj priestorovej štruktúry siete hotelov na území Bratislavy. In *Geografický časopis* [online]. 2007, roč. 59, č. 1 [cit. 2009-11-28]. Dostupné na internete: <http://demo.univerzitka.com/dokumenty/hotelierstvo/bucekova_vyv_priestor_strukt_siete_hotel_ba.pdf>
2. ČERTÍK, M. a kol. 2001. *Cestovní ruch – vývoj, organizace a řízení*. Praha: OFF. 2001. 352 s. ISBN 80-238-6275-8.
3. GÚČIK, M., ŠÍPKOVÁ, I. 2004. *Globalizácia a integrácia v cestovnom ruchu*. Banská Bystrica: Slovak-Swiss Tourism, 2004, ISBN 80-969261-0-1.
4. HAMARNEHOVÁ, I. - ŠENKOVÁ, A. 2011. *Analytický pohľad na vývoj vybraných ukazovateľov cestovného ruchu v Českej a Slovenskej republike v období rokov 1989 – 2010*. In *Journal of Tourism and Services*. 2/2011, Praha : VŠO, o.p.s. 2011, p. 7 – 34. ISSN 1804-5650
5. KULIFFAY, G. 1998. Spolupráca je podmienkou trhu cestovného ruchu. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*, roč. 31 (1998), č. 2, s. 87-91. ISSN 0139-8660.
6. MALACHOVSKÝ, A. 2000. Strategická analýza vývoja cestovného ruchu na Slovensku od roku 1993. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*, roč. 33, č. 1, s. 17-31. ISSN 0139-8660
7. MOJŽITA, M. 2004. *Formovanie slovenskej diplomacie v rokoch 1990 až 1993*. Vydavateľstvo SAV. 2004. 191 s. ISBN: 8022408298.
8. PALATKOVÁ, M. - ZICHOVÁ J. 2011. *Ekonomika turizmu*. Praha: Grada Publishing. 2011. 208 s. ISBN 978-80-247-3748-5.
9. ŠEDIVÁ, Z. 2001. *Strategické smerovanie slovenského hotelierstva na prahu 21. storočia*. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*, roč. 34 (2001), č. 4, s. 195-199. ISSN 0139-8660.
10. ŠENKOVÁ, A. 2010. *Analýza vývoja ubytovacích kapacít v PSK v rokoch 1999 – 2008*. In *Journal of Tourism, Hospitality and Commerce*, Vol 1, No 1, Brno : VŠOH. 2010, p. 44-54. ISSN 1804-3836
11. ŠENKOVÁ, A. 2010. *Analytic View on Development of Traveling, Tourism and Hotel Industry in Slovakia*. In Zborník „Gospodarka Regionalna i Turystyka – Studia i materiały“ z medzinárodnej vedeckej konferencie „Social-Economic Conditioning of Entrepreneurship Development“. Kielce : Wyzsza Szkoła Ekonomii Turystyki i Nauk Społecznych w Kielcach. 2010, s. 231 – 239. ISSN 1733-4314
12. Štatistické ročenky ČSR za roky 1989 – 1992. Praha : SNTL.
13. Štatistický úrad Slovenskej republiky. [online]. [cit. 2013-09-20]. Dostupné na internete: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=114>>.
14. ŠVANTNER, F. 1996. Cestovný ruch v Slovenskej republike. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*, roč. 29, č. 3, s. 99-105. ISSN 0139-8660.